

SAKRALNA GLAZBA I DJELATNO SUDJELOVANJE U LITURGIJI DANAS

MIRJAM RAMLJAK

Katolički školski centar »Don Bosco«
Stjepana Radića bb, 72230 Žepče
Bosna i Hercegovina

Primljeno:
12. 5. 2008.

Pregledni
rad

UDK
246.8

Sažetak

Drugi vatikanski sabor poziva vjernike na puno, aktivno i svjesno sudjelovanje u bogoslužnim činima. Autorica podsjeća kako sakralna glazba može pomoći da to sudjelovanje, koje se može ostvarivati na različite načine, bude što potpunije i kvalitetnije. »Djelovanje« se u liturgiji ostvaruje na različite načine. Valja se ujedno prisjetiti da je liturgijska pjesma i »ispovijest vjere« vjernika koji sudjeluju u liturgiji. Postavlja se pitanje kakvu vjeru izražavaju naše pjesme za vrijeme liturgije i koliko su pojedini glazbeni oblici i glazbala prikladni za izvođenje u bogoštovnim činima. Autorica ukazuje na nekoliko bitnih preduvjeta za ostvarivanje djelatnog sudjelovanja vjernika, o važnosti čega svjedoče i brojni izričaji crkvenog učiteljstva. Posebna se pažnja upravlja sudjelovanju u euharistijskom otajstvu i ispravnom shvaćanju prilagođavanja, posuvremenjenja i inkulturacije. Sve to zahtijeva i cjeloživotnu liturgijsku formaciju sviju u Crkvi.

Ključne riječi: sakralna glazba, glazbala u liturgiji, djelatno sudjelovanje vjernika u bogoštovnim činima

Sakralna glazba je kao sredstvo temeljni čimbenik aktivnog sudjelovanje Božjega naroda u liturgiji. To je potvrđeno u brojnim crkvenim dokumentima, poglavito u koncilskoj konstituciji *Sacrosanctum Concilium* i u dokumentima postkoncilskog crkvenog učiteljstva. U spomenutom dokumentu Drugoga vatikanskog sabora o svetoj liturgiji u šestom se poglavlju izravno govori o sakralnoj glazbi. Ona je sastavni dio liturgije i izvrsno je sredstvo za djelatno sudjelovanje vjernika u bogoslužnim činima (*actuosa participatio*).

1. SUDJELOVANJE – BOŽJI NACRT ZA SVAKOG ČOVJEKA

Bog je u svojoj dobroti i mudrosti odlučio ljudima priopćiti otajstvo svoje volje i ljude po Isusu Kristu učiniti zajedničarima božanske naravi¹. Svojim sudjelovanjem u bogoslužnim činima vjernici »postaju sudionici Kristovi« (Heb 3,14), sudionici Gospodina razapetog i uskrslog, sudionici njegova života, smrti i uskrsnuća. Posredstvom Isusovim mi ljudi postajemo

¹ Usp. DV 2-6.

zajedničari božanske naravi, ali ne samo jedanput u povijesti, jer Isus je isti jučer, danas i uvijek. To se sudjelovanje u božanskom životu ostvaruje u *liturgiji i posredstvom liturgije*. Tako se istovremeno ostvaruje spomen, prisutnost i proroštvo. To je spomen (anamneza) određenog događaja kojega se spasenjska snaga uprisutnjuje danas, stvarnost koja nas nadilazi i besplatno se dariva. Naš kršćanski život je sudioništvo u *već i još ne*. »Sudionici [smo] nebeskoga poziva« (Heb 3,1), nečega što ne mora tek doći, nego već jest. I upravo po Crkvi – Zaručnici tijela Kristova – liturgija je prodiranje toga »već« u naše »još ne«. Da bi u samima sebi ostvarili to otajstvo spasenja koje se naviješta pomoću znakova, vjernici trebaju ostvarivati *puno, aktivno i svjesno* sudjelovanje u bogoslužnim činima. To su ujedno i načela Konstitucije o svetoj liturgiji koja govori o važnosti uvođenja vjernika u aktivno, tj. djelatno slavljenje otajstava. Sve je to naglašeno i kad se govori o sakralnoj glazbi.² Da bi se to i ostvarilo, valja imati na umu tri ustrojstvene značajke liturgije, a to su *spomen* (tradicija), *prisutnost* (posadašnjenje) i *proroštvo* (govor).

U kojoj se mjeri dosadašnjim liturgijskim promjenama uspjelo ostvariti djelatno sudjelovanje vjernika u bogoštovnim činima? Kako je i koliko usvojeno ono što je rečeno o sudjelovanju vjernika uz pomoć sakralne glazbe? Kako o tome svjedoče naša liturgijska slavlja i koliko su različite službe međusobno usklađene? Je li izvođenje siromašno ili bogato, je li lijepo? U čemu je problem? Što je zapravo htio Drugi vatikanski sabor?

Uputa »*Musicae sacrae*« je uporabom različitih vremena i načina triju glagola (sačuvati, obnoviti, promicati) koji su u temelju svakog ozbiljnog napretka otvorila nove puteve na području sakralne glazbe.

Posebice valja istaknuti poziv na svjesnije uključivanje svega Božjeg naroda u pjevanje. Umjetnike se potiče i poziva da nastave svoju dragocjenu aktivnost u Crkvi obnavljajući sami sebe i repertoare koji se od njih traže³.

Proučimo li malo podrobnije konkretnu situaciju, uočiti ćemo znatne promjene u mentalitetu. Sve se to odražava i na sakralnu glazbu pa zbog toga još budnije valja čuvati ljepotu glazbenog izraza u liturgiji. Uistinu, »rizik neznakovitosti nasljedovanja Kristovih čina za današnjeg čovjeka, formalističko obavljanje obreda ili banalizacija sakralnosti obreda mogu još više otežati nespretno uključivanje glazbe u liturgijsko slavlje. Nasuprot tome, to slavlje dobiva nove pozitivne dimenzije ukoliko glazba unosi svoju stvaralačku svježinu i snagu izražajnog uključivanja pojedinih osoba i zajednice.«⁴

1.1. Različiti načini sudjelovanja

Pojam djelatnog sudjelovanja je u poslijesaborskim tumačenjima sudbonosno sužen. Dobiva se dojam da se djelatno sudjelovanje događa samo ondje gdje se zbiva izvanjska djelatnost koju se može provjeriti, kao što su npr. govor, riječi, pjesme, homilije, čitanja, stisak ruke... To, međutim, znači da se zaboravilo kako je upravo Drugi vatikanski sabor i šutnju u bogoštovnim činima ubrojio u djelatno sudjelovanje.⁵ To potvrđuju i biskupi na sinodi 1985. godine: »Djelatno sudjelovanje, koje je nakon Koncila tako sretno povećano,

² Usp. SC 113-118.

³ V. DONELLA, *La musica sacro-liturgica negli insegnamenti di Paolo VI e di Giovanni Paolo II*, u: *RI MS*, 1-2/1991, 42-62.

⁴ R. FRATTALLONE, *Musica e liturgia*, Roma, 1991, str. 14.

⁵ E. PAPINUTTI, *Partecipazione liturgica interiore*, u: *BC* 6(1987), 163.

ne sastoji se toliko u vanjskoj djelatnosti, nego prvenstveno u nutarnjem, duhovnom, živom i plodovitom sudjelovanju u vazmenom otajstvu Krista Isusa.«⁶

U liturgijskim tekstovima se o »sudjelovanju« prvi put govori u Rimskom kanonu: »... te se svi koji primimo presveto Tijelo i Krv tvoga Sina, kao pričesnici ove žrtve napunimo svakim nebeskim blagoslovom i milošću«⁷. Dakle, duboko sudjelovanje u Kristovoj žrtvi nije tek činiti nešto obredno.

Apsolutna vrijednost sudjelovanja je sudjelovanje u »biti« slavjenog otajstva. To se događa na osnovi i po mjeri vjere, nade i ljubavi. Takvo sudjelovanje obogaćuje unutrašnji svijet sudionika u bogoštovnom činu i nitko od vjernika ga ne poznaje unaprijed. Riječ je o intimnom odnosu Boga i ljudske duše, o *biti* pred Bogom. Tko to može mjeriti? Zar se tako shvaćeno sudjelovanje ne može događati autentičnije i učinkovitije u jednostavnoj i nepismenoj osobi koja zna samo prebirati zrnca kru-nice nego u liturgijskom stručnjaku koji poznaje i prakticira sva pravila?

Liturgija ima svoj *specifični oblik*, koji je njezin sastavni dio samo onda kad se svaki sudionik u liturgijskom činu može u nj uključiti sukladno naravi toga liturgijskog čina, uz poštivanje različitih obrednih elemenata. To sudjelovanje nije jednoznačno. Ono poznaje različite načine i stupnjeve nazočnosti. Prema tome, okupljeni vjernici sudjeluju u bogoštovnom činu samom svojom prisutnošću, promjenama držanja tijela prema zahtjevima trenutka, pozornošću očiju i ušiju, glasom, duhom i srcem.

U slavljenu euharistijskog otajstva osobito važan oblik sudjelovanja je slušanje. Slušanjem se tiho prima Božja riječ koju čitač naviješta, a kad svećenik izgovara misne molitve, sudjeluje se slušanjem u šutnji.

Isto vrijedi i kad je riječ o pjevanju. Slušati pjevanje koje izvode drugi, tj. zbor, ne znači ne sudjelovati, nego sudjelovati na upravo opisan, poseban način.

1.2. *Sudjelovanje s vjerom: susret*

Vjera je dar. Budući da čovjek može u tom daru sudjelovati i otvoriti mu se jedino ako ga slavi, upravit ćemo svoju pozornost na najizvršnji liturgijski čin, a to je euharistijsko slavlje, koje je *vrhunac i izvor* našega života, »učinkovito sudjelovanje u pashalnom otajstvu i svadbenom slavlju između božanskoga i ljudskoga na koje smo svi bili pozvani«⁸.

Koja je zadaća sakralne glazbe naspram slavlja ovog otajstva? Izraziti ga i učiniti ga transparentnim. Na koji način?

Glazba je imala i još uvijek ima sposobnost očitovanja neopisivoga kad čovjeku ponestane riječi. Glazba govori i bez glasa, ima svoj vlastiti jezik, kojim se ne stavlja iznad riječi niti je želi isključiti. U liturgiji je važna njezina razumljivost i glazba nikada ne smije postati zapreka tom razumijevanju. Međutim, i uz najveće napore i idealnu izvedbu otajstvo za nas ostaje skriveno, jer inače kakvo je to otajstvo.

Kao izgovor za nerazumijevanje ne bi se smjelo spominjati uporabu latinskog jezika. Govoreći o Crkvi kao otajstvu, Tetamanzi podsjeća na to da »predstavljajući Božje otajstvo, koje je prisutno i djelatno u otajstvu Crkve, općenito govorimo o tom otajstvu govoreći o ljubavi: uistinu, nala-

⁶ DRUGA IZVANREDNA BISKUPSKA SINODA, *Završni dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1986, str. 19.

⁷ Usp. »Euharistijska molitva I«, u: *Rimski misal*, KS, Zagreb, 1996, str. 401.

⁸ Usp. G. BIFFI, »Musica sacra e liturgia«, u: *Musica e partecipazione alla liturgia. Atti del 26. Congresso nazionale di musica sacra*, Bologna, 1993, str. 12-13.

zimo se u središtu kršćanske objave. Ali zašto ne govoriti također, a rekao bih i upravo zbog toga, o ljepoti, najvećoj ljepoti, budući da je Bog izvor svake ljepote? Odatle proizlazi i najzahtjevnija, etička dužnost i pastoralna nužnost da se liturgiji u svim njezinim znakovima i činima, pa prema tome i u pjesmi i glazbi, osigura najveća moguća umjetnost.⁹

1.3. *Sudjelovanje pomoću glazbe: Liturgijska pjesma kao »ispovijest vjere«*

Budući da je čitav čovjek uključen u čudesnu avanturu koju je Otac za nas predvidio, liturgijsko slavlje kao sudjelovanje u otajstvu spasenja mora se odvijati uz doprinos svih čovjekovih sposobnosti: razuma, volje, čuvstvenosti, estetskih osjećaja. Sve te sposobnosti nalaze svoj izraz i posredstvom liturgijske glazbe. Slaviti i sudjelovati pomoću glazbe u liturgiji ne znači drugo doli jednostavno »pjevati liturgiju kao takvu, a ne 'za vrijeme' liturgije«¹⁰.

Analizirajući paradigmatički redak odbačenoga psalma koji glasi »Pjevajte Bogu, pjevači vrsni« (Ps 47,8), Ratzinger nam pomaže da razaberemo nekoliko konkretnih primjena biblijskih temelja sakralne glazbe bez kojih *djelatno sudjelovanje* nije potpuno. Iz te analize slijedi da imperativ *pjevajte* prožima sveukupno Sveto pismo koje je konkretno uobličeno poziva na klanjanje i slavljenje Boga što nam ga Biblija otkriva kao najdublji čovjekov poziv. To znači da je »glazbeni izričaj dio autentičnog ljudskog odgovora na Božju samoobjavu. Jednostavna riječ, apsolutna šutnja, činjenje kao takvo jednostavno nisu dostatni. Taj cjelovit način ljudskog izražavanja radosti i žalosti, pristanka ili jadikovanja koje se ostvaruje u pjesmi potreban je da bi se odgovorilo Bogu koji se čovjeku obraća u cjelovitosti njegovoga bivovanja.«

Glazbeni imperativ Biblije, preveden iz hebrejskog *zamir* na grčki *psallein* u spomenutom psalmu upućuje uvijek na Izraelovu pjesmu koja izvire iz vjere. Prema tome, imperativ *pjevajte* ni u kojem slučaju nije neodređen, nego upućuje na postupno uobličavanje biblijske vjere kao oblika koji je sukladan njenom izričaju. Nije dakle riječ o pjevanju po naprijed određenoj melodiji (broj slogova u stihu nije određen), nego o »govorenom« pjevanju koje dopušta variranje melodijske intonacije na početku i na kraju *stih*¹¹. Stoga ne postoji neka kulturalno potpuno neodređena vjera, nego vjersko opredjeljenje uključuje i kulturalno opredjeljenje. Što se tiče kulture, to opredjeljenje nije ni kruto ni zatvoreno u samo sebe. Doista, položaj određene kulture prepoznaje se upravo po njezinoj sposobnosti. Ta sposobnost međusobne izmjene i nove otvorenosti nalazi svoj izričaj u jednako čestom imperativu »Pjevajte Gospodinu pjesmu novu«. Iskustva spasenja ne pripadaju samo prošlosti, nego se uvijek iznova događaju te zahtijevaju i neprekidno potvrđivanje njihove suvremenosti s Bogom. Božja vječnost uključuje trajnu mladost, znači biti prisutan u svakom vremenu kao prisutnost koja je prije vremena¹².

Ontologija *djelatnog sudjelovanja* je u suobličanju s Kristom koje se ostvaruje s krsnim biljegom potvrđenim u onome što zovemo zajedničko svećeništvo vjernika. Glazba koja je blisko povezana s liturgijom

⁹ D. TETTAMANZI, *La partecipazione alla liturgia mediante la musica sacra in Musica e partecipazione alla liturgia. Atti del 26. Congresso nazionale di musica sacra*, Bologna, 1993, str. 62.

¹⁰ R. FRATTALLONE, *Musica e liturgia*, Roma, 1991, str. 23.

¹¹ Usp. J. RATZINGER, *Cantate al signore un canto nuovo*, Milano, 1996, str. 124-126.

¹² Usp. *isto*, str. 125.

postaje konstitutivni element u ostvarenju toga *djelatnog sudjelovanja* u *otajstvu*¹³.

»Glazba u liturgiji živi od *ravnoteže* koja je dar Duha i koja omogućuje razabiranje prave mjere između pjevanja i slušanja, između tradicije i obnove, između svečanosti i otvorenosti za *otajstvo*. Jedino sve to zajedno ostvaruje splet *djelatnog sudjelovanja*, koje je izvor života za Crkvu«¹⁴. Prema tome, sakralna glazba je u prvom redu element koji ostvaruje unutarnje i plodno aktivno sudjelovanje. Sakralna glazba ostvaruje i izvanjsko *djelatno sudjelovanje* na koje svaki kršćanin ima pravo zahvaljujući unutarnjem sudjelovanju.¹⁵ Važno je pritom naglasiti da je za glazbu važnije *biti* nego *činiti*. Iz toga nužno proizlazi da je pogrešno vanjsko sudjelovanje naroda pomoću glazbe promatrati samo kao »uvijek pjevati«, unaprijed isključujući i sudjelovanje slušanjem.

Djelatno sudjelovanje pomoću pjesme i sakralne glazbe u liturgiji je, kao što ističu *Upute* (MS 15), unutarnje i izvanjsko.

- Po aktivnom unutarnjem sudjelovanju vjernici s milošću Božjom usklađuju svoj duh s riječima koje izgovaraju ili slušaju.
- Po izvanjskom sudjelovanju očituje se unutarnje sudjelovanje vjernika pokretima i držanjem tijela, aklamacijama, odgovorima i pjesmama.
- Unutarnje sudjelovanje vjernika je aktivno njihovim slušanjem onoga što službenici ili kor pjevaju.

Dakle, aktivno sudjelovanje mora biti prvotno pounutrašnjeno (*in primis interior sit oportet*). Razlikuje se od unutarnjeg sudjelovanja, ukoliko se ne mora obazirati na ispravno duševno raspoloženje, kao ni na suradnju s Božjom milošću. Razlikuje se i od izvanjskog sudjelovanja, s kojim se nikako ne može poistovjetiti. Uputa pri-

mjenjuje taj način sudjelovanja samo na slušanje pjesme. »Sudjelovanje koje može prosteći iz časovitog interesa, estetskog dojma i sentimentalnih osjećaja moglo bi se nazvati djelatno duhovno, psihološko, intelektualno, ljudsko, estetsko liturgijsko sudjelovanje.«¹⁶

Pažljivo slušanje je autentično liturgijsko sudjelovanje u pjesmi, posredstvom slušanja same pjesme. Riječ je o aktivnom liturgijskom sudjelovanju *slušanja*. Tko je međutim danas čuo govoriti o nutarnjem liturgijskom sudjelovanju dok se sluša pjevanje zbora ili službenika? Za mnoge se sudjelovanje u liturgiji sastoji u činjenju, u akciji. To je liturgija koju čine svi; svi moraju činiti nešto konkretno. (Pri tome se ne razmišlja o tome da činjenje završava ondje gdje započinje istinski veliko!) Tako i glazba mora biti djelo svijui i ne može se, ističu neki, svesti na pasivno slušanje glazbe u liturgiji. Međutim, budući da glazba svojom vlastitom snagom utječe na čovjekov emotivni život, pitamo se je li moguće ostati pasivan dok se sluša neko glazbeno djelo.

Slaviti liturgijski čin znači biti aktivan budući da se upravo izvršava »djelovanje«, znači biti osobno uključen u »činjenje« ne-

¹³ V. MISERACHS GRAU – M. PALOMBELLA, *Musica e liturgia*, u: »Seminarium« 2-3/1999, 356-357.

¹⁴ M. PALOMBELLA, *L'organo e gli altri strumenti per il canto e i solisti*, u: *RL* 2-3/1999, 269.

¹⁵ Ovo uvjerenje i unutarnje sudjelovanje u odnosu na ono izvanjsko izražavaju najbolje riječi sv. Augustina: »Evo, ti kažeš, ja pjevam. Ti pjevaš, zasigurno, čujemo to što pjevaš. Ali pazi da tvoj život ne bi imao svjedočanstvo protiv tvoga glasa. Pjevajte glasom, pjevajte srcem, pjevajte ustima, pjevajte svojim svetim ponašanjem«. Citat je preuzet iz: V. MISERACHS GRAU – M. PALOMBELLA, *Musica e liturgia*, u: »Seminarium« 2-3/1999, 357.

¹⁶ E. PAPINUTTI, *La musica sacra dal Concilio vaticano II al nuovo »Ordo Misse«*, Roma, 1971, str. 81-82.

čega. Mnogi možda misle da nisu uvijek »aktivni« u liturgijskom slavlju i osjećaju se »pasivni« kad npr. nisu čitači riječi ili pjevači, tj. kada slušaju. U temelju tog pojma nalazi se uvjerenje da je slušanje vrijeme kad smo pasivni, da to nije »djelovanje«, nego »podnošenje«. Nije li možda činjenica da često, obavijeni, gotovo na svakom mjestu preplavljeni glazbom, od kafića do supermarketa, od čekaonica do telefonskih linija, pasivno podnosimo valove zvuka koji dospijevaju do naših slušnih prijemnika? Međutim, slušanje jest, ili u najmanju ruku može biti, aktivno.

Danas je međutim čovjek više okrenut prema van nego prema svojoj intimi. Čovjek želi sličiti strojevima, logici računala daleko od svoje nutrine, te stvara »humanizirani stroj« i »mehaniziranog čovjeka«. Čineći tako, čovjek je u opasnosti da izgubi svoj istinski identitet, a s njim i ljudske vrednote. Danas se, s napretkom tehnike, primjećuje kako je sveukupno čovjekovo djelovanje isprepletено tehnikom: u uredima, trgovinama, kafićima, hotelima, knjižarama itd. Čini se da čovjek više ne zna živjeti bez zvukova glazbe: ona je prožela sve pore njegova života. Čovjekov odnos prema njoj je nešto sasvim drugo. Možda se čovjek boji šutnje te se zbog toga utječe glazbi? Ili je pak istina da glazba ima neku tajnu moć nad čovjekom? Sigurno je da glazba može izraziti čovjekov emotivni život. Današnjem čovjeku, možda upravo zato što je po svom načinu života otuđen od svojeg unutarnjeg svijeta, treba glazba koja u njemu može potaknuti želju da se vrati samom sebi i ostane povezan sa svojim unutarnjim svijetom.

Postavljaju se daljnja pitanja: za kakvu se glazbu danas čovjek zanima? U kakvoj glazbi nastoji izraziti svoju unutrašnjost? Može li današnja glazba uistinu uzdignuti čovjeka prema najvišim sferama njegova

bivovanja? Ne gubi li možda svoju izražajnu snagu zajedno s čovjekom, koji je u krizi jer svoje inventivne snage prepušta tehnicizmu?

Nemojmo zaboravimo ni da se čovjek nikada ne prestaje diviti svemu što u njemu odražava transcendentno. Umjetnost, istinska glazba i sklad imaju upravo tu izazovnu snagu. Nije slučajno da se nostalgija za »starim pjesmama« prijašnjih naraštaja nije ugasila, nego ta ista glazba privlači i oduševljava i današnje mlade, iako se treba dugo pripremati za njezino izvođenje. Istina je da današnji čovjek u pluralističkoj i sinkretističkoj kulturi lako prihvaća sve, ali se možda upravo stoga valja zapitati što Crkva nudi po onima koji su za to područje odgovorni.

Zadaća je glazbe u liturgiji na sebi svojstven način tumačiti i uzdizati riječ koja dolazi od Boga kao i riječ koju zajednica vjernih upravlja Bogu. Prema tome, sakralna glazba u praćenju riječi u liturgiji ne može se povoditi za izrazima koji su suprotni značenju božanske poruke, nego mora, jednako kao i riječ, nastojati postići svoju svrhu, a to znači: otkriti Boga čovjeku i uzdignuti čovjeka Bogu.

Ako se liturgija u svojoj biti uobličuje kao *ispovijest vjere*, to mora biti i sakralna glazba ukoliko je sastavni dio liturgije. Stoga je pjesma u liturgiji znak i simbol onoga što se slavi. Ona mora upućivati na Božji svijet. »O stvarima o kojima se ne može govoriti, može se, štoviše mora se, pjevati i muzicirati, ako se ne može šutjeti. Židovi i kršćani su složni u mišljenju da njihovo pjevanje i glazba upućuju prema nebu, ili s neba potječu ili ih je nebo nadahnulo...«¹⁷

¹⁷ J. RATZINGER, *Cantate al Signore un canto nuovo*, Milano, 1996, str. 165.

Te riječi, naglašava Ratzinger, izriču »temeljna načela liturgijske glazbe. Vjera proizlazi iz slušanja Božje riječi. Ondje gdje je Božja riječ prevedena u ljudsku riječ, preostaje još nešto neizrečenoga i neizrecivoga što nas poziva da zašutimo. Poziva nas na šutnju koja na koncu pjesmu čini neizrecivom te u pomoć poziva glasove kozmosa, kako bi se neizrecivo moglo čuti.« Kao što je sveti Pavao Rimljanima govorio da je nevidljivo očitovano u vidljivom, i mi možemo reći: nečujno je objavljeno u čujnom. Bog se očituje u stvorenom. Glazba mora očitovati Boga, a ne čovjeka.

Iako je u svijetu, liturgijska glazba ne može biti od svijeta. Njezina *ispovijest vjere* izgovara se pomoću *ispovijesti hvale* koja se ne može izraziti profanim oblicima u svjetovnom i banalnom smislu. Ona je očitovanje svetog otajstva i zahtijeva razumijevanje kad se pjeva i svira. To je glazba koja proizlazi iz vjere i po vjeri te je dostojna vjere.

Iz vjere. Sakralna glazba ne može postojati ili biti učinkovita bez vjere. Njezin izvor je vjera u Boga Oca svijetu, ujedinjenih u molitvi, vjera u Krista prisutnog kad Crkva moli, vjera u Duha Svetoga nadahnitelja osjećaja hvaljenja i čašćenja Boga, vjera u Crkvu čuvaricu baštine koja joj je povjeravana vjekovima.

Po vjeri. Ako je sakralna glazba najintenzivniji oblik molitve, onda pretpostavlja isti duh vjere. Ona mora biti »govor vjere o vjeri« koja nije pojedinačni nego crkveni čin. Stoga mora izraziti ono što je kršćanstvu svojstveno i po čemu je ono posebno. Vjera koja postaje glazba dio je procesa utjelovljenja Riječi.

Dostojna vjere. Dostojna veličine vjere. Ovdje se očituje njezina sakralnost, a ne profanost koja naprotiv potiče »svjetovne« osjećaje. Sakralna glazba mora uvijek uzdizati prema Bogu, čineći nas sposobnim »prinositi žrtvu«. Prispodoba o svadbenoj

gozbi kraljeva sina (Mt 22) najbolje nam pokazuje da je poziv upućen svima (i onima odjevenima u neuglednu odjeću, odrpancima), ali se jednako tako naglašava zahtjev da se na svadbenoj gozbi sudjeluje u skladu s propisanim pravilima (svadbeno odijelo). Isto to vrijedi i za liturgijsku glazbu koja u svom glazbenom govoru mora biti dostojna vjere. »Religiozne pjesmice« mogu se upotrijebiti u katehezi, ali se ne može tražiti da budu uvedene i u liturgiju! Liturgijska glazba treba zahvatiti čitava čovjeka: duhovnu i intelektualnu dimenziju (tekst također!). Koliko je međutim danas slobodno napisanih tekstova liturgijskih pjesama koji nemaju ni onog najmanjeg te su izvan bilo kakve službene crkvene kontrole!?

Nije dobar pastoralni stav izvoditi glazbeni kič zato da se privuče mnoštvo, možda i sa skrivenom namjerom da mu se nakon toga ponudi ono bolje! Uostalom, kad masa shvati dvostruko ponašanje, više neće dolaziti. Veoma je opasno miješati liturgijsku s komercijalnom glazbom. Ljudi neće dopustiti da se prema njima dugo vremena postupa kao prema maloljetnim osobama. Rezultat će biti povlačenje, ako ne i protivljenje.

Sakralnost glazbe i pjesme zahtijevaju da ne budu »neodređeno duhovne«, nego da budu blisko povezane s liturgijskim činom. Tekstovi nove kompozicije moraju točno odgovarati nauku, biti sukladni psalmodijskom nadahnuću i ne smiju prelaziti u banalnu horizontalnost.¹⁸ U liturgijskom slavlju, pjevanje je govor koji može dovesti do izražaja glasove različitih sudionika, a to je znak koji očituje pripadnost. Postoje dva temeljna načina pripadnosti: jedan koji okuplja (pjesma ujedinjuje gla-

¹⁸ Usp. I. MENI, *Musica e liturgia*, u: BS 1/1995, 11-13.

sove čineći od njih samo jedan glas), a drugi koji odvaja (kad svaka skupina ima svoje pjesme, tekstove i teologiju). »Liturgijska glazba mora biti nužno povezana s baštinom koju nam povjerava povijest postojanja opće Crkve (*lex credendi, lex orandi, lex vivendi*), daleko od svakog neoteizma. Treba pjevati vjeru, a ne osobno iskustvo vjere, osobno tumačenje vjere. To je mjerilo za nadvladavanje subjektivizma u kojem se nalazimo i koji se u nekim tekstovima toliko ističe da je u pitanju i sama pravovjernost.«¹⁹ Primjeri ne nedostaju, jer smo svjedoci određenih pothvata pojedinih osoba koje su slabo ili nimalo glazbeno pripravljene (talent bi trebao biti razvijen prije), a još manje liturgijski. Međutim, brojni laici dobre volje često nisu toliko krivi. Drugo je pitanje je li kriv svećenik odnosno onaj tko je odgovoran za pojedinu zajednicu, zato što nema odgovarajuće liturgijsko obrazovanje ili pak sakralnu glazbu još uvijek smatra nečim što može ali ne mora nužno biti, ili je pak prihvaća kao takvu, ne brinući se za njezinu odgojnu i duhovnu važnost.

Isppravno se je stoga pitati kakvu vjeru izražavaju naše pjesme. Kakav je odnos između riječi, glazbe i izvedbe? Kakve poruke, kakve vrednote priopćavaju te riječi, ta glazba i izvedba? Kakav je njihov odnos prema sadržajima vjere? Može li se naš poklonstveni čin neprestano mijenjati prema duhu i ukusu vremena? Ili je to samo iluzija? Kako postići postojanost koju zahtijevaju vjera i predaja? Gdje u modernom, nestalnom i promjenjivom, svijetu pronaći duhovno utočište i unutarnju snagu?

Glazba ima duboku antropološko-religioznu dimenziju. Antropološka dimenzija jednostavno znači da glazba »u sebi ima sposobnost tužna čovjeka još više rasužiti, a radosna učiniti još radosnijim«²⁰. Religiozna dimenzija znači da čovjekovo

savršenstvo nije u njemu samom, intuicija i kontemplacija nisu svojstvene stvorenim stvarima, a čovjekov je hod upravljen prema gore. Čovjek je stoga autentično religiozan: traži Boga i nemiran je sve dok ga ne nađe, dok ga dubinski ne upozna i iskustveno ne doživi. Glazba našoj senzibilitnosti može omogućiti otvaranje koje nadilazi riječi, »nadaleko iznad teoloških formula, budući da nas zvučna umjetnost, popraćena gestualnom i poetskom umjetnošću simboličkog jezika otvara nadnaravnom svijetu otajstva bolje od drugih govornih izražavanja«²¹. Budući da glazba može učinkovitije izraziti čovjekovu dubinu i neizrecivost te učvrstiti vjeru, širiti istinu, obratiti srca, uzdići usrdne molitve, njezin doprinos liturgijskom činu postaje bitan, *ministerijalan*. Budući da je svrha sakralne glazbe istovjetna liturgiji, ona nadilazi čisto ritualnu, antropološku i kulturalnu svrhovitost kako bi postala znak i misterij slavljenog događaja. Prema tome, sakralna glazba može olakšati susret ljubavi između vjernika i živoga Krista koji je prisutan u zajednici koja slavi. Sakralna glazba je »ministerijalna« (za služenje), a ne »liberalna« umjetnost (za užitak)! Valja međutim priznati da se danas slijedi put ugađanja, onoga što je lakše. Subjektivizam u liturgiji stvara »nekontroliranost«. Sve je istovremeno i »istinito« i »lažno«!

1.4. »Djelatno sudjelovanje« i glazbeno »služenje«

Glazba u liturgiji treba ispuniti određeni »ministerijalni *munus*«. Vjernici koji

¹⁹ V. MISERACHS GRAU – M. PALOMBELLA, *Musica e liturgia*, u: »Seminarium« 2-3/1999, 361.

²⁰ V. G. BERTELLI, *Dimensione antropologica della musica sacra*, u: *BC* 4/1987, 106.

²¹ E. LODI, »La ministerialità nel canto. Ruoli e protagonisti«, u: *Musica e partecipazione alla liturgia. Atti del 26. Congresso nazionale di musica sacra*, Bologna, 1993, str. 37.

pjevaju, crkveni pjevač, orguljaš, zbor, instrumentalna glazba, svi oni imaju određenu zadaću, tj. ulogu koju trebaju izvršiti u liturgiji i koja je ovisna o slavljinama u pojedinoj zajednici i blisko s njima povezana.²² Prema tome, sakralna glazba u liturgijskom slavlju predstavlja služenje (ministerijalnost). Doista, »među vjernicima vlastitu liturgijsku službu vrši zbor pjevača ('škola'), čija je zadaća da pravilno izvode dijelove koji na njih spadaju, već prema tome kakve je vrste pjevanje, te da promiču djelatno sudjelovanje vjernika u pjevanju. Što je rečeno za zbor pjevača, vrijedi, uz dužnu preinaku, i za ostale glazbenike, a naročito za orguljaša«²³. U liturgijskom slavlju zajedno sa znakom glazbe sudjeluju i sljedeći sudionici: zajednica vjernika, zbor pjevača (»škola«), koji su dio okupljene zajednice, zatim služitelji i glazbala. Upravo stoga što se stvarno sudjelovanje označava »djelatnim«, svaki od spomenutih sastavnih dijelova u liturgijskom slavlju morao bi, na najbolji mogući način, ostvariti vlastite glazbene mogućnosti vršeći tako odgovarajuće vlastito glazbeno služenje.

Stoga se može ustvrditi da je narod pozvan na pjevanje, ali samo onoga što mu je svojstveno stapajući tako različite glasove u jedan jedini glas. *Škola* ne smije zamijeniti narod, ali istovremeno treba biti u mogućnosti da bude *škola*, s dijelovima koji će u punini ostvariti činjenicu da je ona *škola pjevača*. Glazbeni instrumenti, kad postoje, moraju moći na najbolji mogući način upečatljivo izraziti ono što im je svojstveno i po čemu su specifični među glazbalima. Ne smiju ometati pjesmu, ali ne smiju biti ni umrtvljeni jer ne bi ostvarili ono *djelatno sudjelovanje* koje im je svojstveno.

Kao što liturgija ima dijaloško obilježje, pri čemu je glavni djelatnik Krist, a čovjekovo se sudjelovanje ponajprije sastoji u

poslušnom slušanju ispunjenom vjerom iz koje proizlazi hvala i klicanje, tako i sakralna glazba, ukoliko je sastavni dio liturgije, ima ista obilježja. »Jasna je«, kaže G. Liberto, »moja naklonost za dijaloški glazbeni oblik. Smatram da je on idealan za puno i raznoliko sudjelovanje u liturgijskim slavljinama. Takav oblik zasigurno pretpostavlja približavanje, prihvaćanje, slušanje i odgovor, divljenje i poklik, šutnju i hvalu. Jedino ako su svi članovi zajednice duboko dirnuti, moguće je ostvariti oblik sudjelovanja koji uključuje sve različite ministerijalne uloge u jedinstveni sklad i polifoniju, bez separatizma i bez antiteza. Dijalog, međutim, pretpostavlja i zahtijeva svijest i produbljivanje vlastitoga kršćanskog i ministerijalnog identiteta.«²⁴

2. PJEVANJE NARODA U LITURGIJSKOM SLAVLJU²⁵

Govoreći o tome kakva treba biti liturgija, J. Ratzinger naglašava: »Liturgija postoji za sve. Treba biti katolička, tj. pripćiva svim vjernicima, bez obzira na mjesto, porijeklo, kulturu. Stoga mora biti 'jednostavna'. Jednostavna međutim ne znači 'jeftina'. Postoji jednostavnost banalnog i postoji jednostavnost koja je izraz zrelosti. U Crkvi se može prihvatiti samo ova posljednja, istinska jednostavnost. Najviši domet duha, najviše pročišćavanje, najviša zrelost, autentična jednostavnost. Zahtjev jednostavnosti identičan je zahtjevu za čistim i zrelim koji može postojati na više razina, ali nikad na razini psihičke zrelosti.«²⁶

²² Usp. SC 29.

²³ »Opća uredba Rimskog misala«, u: *Rimski misal*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980, br. 63.

²⁴ G. LIBERTO, *Per una musica sacra nuova*, u: *BC* 2/1984, 264.

²⁵ Promovira se promicanjem pučkog pjevanja. Usp. SC 118.

²⁶ J. RATZINGER, *La festa della fede*, Milano, 1984, str. 97.

Liturgijsko slavlje je »hvaljenje usred zborara« (Ps 22, 23). Prema tome, pastoralni pragmatizam koji se brine samo za uspjeh nije spojiv s biblijskim učenjem. Izvjesni pastoralni uspjeh koji je blisko povezan s masovnom kulturom može u konačnici voditi prema čovjekovu otuđenju.

Valja se stoga zapitati kako je moguće povezati *djelatno sudjelovanje vjernika s glazbom* koja je sastavni dio liturgije, kao što je to naglasio i Drugi vatikanski sabor. Je li za *djelatno sudjelovanje* potrebno prihvatiti i banalnost glazbenog izričaja? Je li takva glazba dostojna da bude sastavni dio bogoštovnog čina?

Liturgijsko pjevanje ima svoju tradiciju koja u Crkvi nije »nikada nešto što nepovratno pripada prošlosti, nego nešto našega, prema tome nešto iz našeg vremena, nešto što je dospjelo u naše ruke ne zbog zadržavanja, nego jer je tako prilagođeno sadašnjim potrebama da ga možemo predati onima koji dolaze iza nas«²⁷.

Budući da sakralna glazba uzdiže dušu Bogu i još bolje izražava molitvu, njoj je priznata i povjerena velika zadaća radosnog oživljavanja novog života koji se širi čitavom liturgijom te tako pruža važan doprinos obnovi koja je u tijeku u Crkvi i njezinim obredima. Ne smije se međutim zaboraviti da svakoj vrlo povjerljivoj zadaći pripada i velika odgovornost. Valja se stoga prisjetiti kako je istina da su vremena zahtijevala novo usmjerenje. Međutim, ne smije se zaboraviti da je riječ o usmjerenju, a ne o revoluciji!

Ne valja podcjenjivati ono što smo već zapazili. Na Drugom vatikanskom saboru nije se osjećala hitnom potreba da se raspravlja o sakralnoj glazbi jer se na njezinom području nisu uočavali problemi. Njezina uloga u liturgiji, kako ju je definirao papa Pio X²⁸, bila je jasna. Možda je upravo zbog te nikad dovoljno uvažene

osjetljivosti prema glazbi u izricanju vjere, došlo do izražajnog siromaštva glazbe kao umjetnosti. Njezina profinjenost ne podnosi nerazboritost! Stoga i M. Straniero naglašava »kako je reforma koju je htio Drugi vatikanski sabor bila previše improvizirana i kao takva 'nesmotrena' u vlastitoj želji za poništavanjem prije nego je uvedeno nešto novo«²⁹. Mogli bismo nadodati kako dijete nauči plivati tek kad je konačno uronjeno u vodu, premda bi se moglo pomisliti kako će se, umjesto da nauči plivati, utopiti.

U svakom slučaju, prisustvujemo teškoj borbi »djeteta« s »uzburkanim vodama« traženja novoga i reforme koju neki shvaćaju i primjenjuju ili premalo mudro ili premalo razborito. Drugi vatikanski sabor govori među ostalim i o »poštivanju tradicije«. Uvođenje živog jezika prouzročilo je međutim pravu revoluciju u rasporedima i planovima tako da su bivše gotovo potpuno iščeznule, a iz iznenađujućeg stvaralaštva pojavile su se mnoge nove pjesme. Promotrimo li stvarnost objektivnije što se tiče sakralne glazbe, pitamo se gdje je naš raspored i plan tradicionalnih pjesama? Kako je moguće potpuno se osloboditi te tradicije i uspostaviti nov izričaj jednakovrijedan onome koji se razvijao tijekom 2000 godina?

Drugi vatikanski sabor jasno kaže: »Da se zadrži zdrava predaja, a ipak otvori put

²⁷ D. TETTAMANZI, »La partecipazione alla liturgia mediante la musica sacra«, u: *Musica e partecipazione alla liturgia. Atti del 26. Congresso nazionale di musica sacra*, Bologna, 1993, str. 65.

²⁸ Već je Pio X, pokretač liturgijskog pastorala, misleći na glazbu u liturgiji, rekao: »Želim da moj narod moli u ljepoti.«

²⁹ M. STRANIERO, *Canto popolare e liturgia*, u: A. N. TERRIN (ur.), *Musica per la liturgia*, Padova, 1996, str. 225.

³⁰ E. CATTANEO, *Il culto cristiano in occidente*, Roma, 1978, str. 611.

opravdanome napretku, neka [...] novi oblici na neki način organski izrastu iz već postojećih oblika» (SC 23). Nadovezujući se na Jungmanna, Cattaneo zajedno s njim podsjeća da je »liturgija poput stabla izraslog u promjenljivoj klimi svjetske povijesti, koje je upoznalo oluje i procvat. Njegov rast međutim proizlazi iznutra, iz onih životnih snaga iz kojih je rođeno«³⁰. Važno je stoga da sakralna glazba ne raskida s tradicijom, nego da se vraća zdravom i životnom stablu, načelima na kojima su rasli i na kojima uvijek moraju rasti glazba i kršćansko pjevanje, kao umijeće koje objavljuje istinito, dobro i lijepo, liturgiju kao takvu. Ne smije se na tom mjestu zaustaviti, nego od njega polaziti!

Motu proprio Pija X. *Tra le sollecitudini* potvrđuje da gregorijansko pjevanje i klasičnu polifoniju XVI. stoljeća krase visoka kvaliteta (sakralnost, prikladnost oblika i univerzalnost). Predlaganje tih dvaju glazbenih oblika kao modela ujedno označava kriterij po kojemu i danas valja skladati glazbu za liturgiju. To potvrđuje i Drugi vatikanski sabor.³¹ Možemo se stoga pitati gdje se i kada, osim na papinim misama, čuje barem misa *De Angelis*. Gdje je naše gregorijansko pjevanje? Možda u kulturi *New Agea* koja ga masovno upotrebljava miješajući ga sa zvukovima prirode, a imajući pritom na umu zajamčene terapijske rezultate? Ili u moderniziranim verzijama koje izvode pojedini današnji vokalno-instrumentalni sastavi? Nažalost, spomenuti slučajevi nisu izolirani, nego znakoviti. Gregorijansko pjevanje postoji i živo je, ali na posve drugačiji način i na drugim mjestima. Nalazi ga se posvuda, samo ne u liturgiji. Pišući o stanju današnje liturgijske glazbe, jedan suvremeni muzikolog s pravom zapaža kako i »najnepažljiviji promatrač primjećuje da gregorijansko pjevanje nipošto ne zauzima ni 'glavno' a ni

posljednje mjesto u liturgiji. Njega jednostavno nema. To je jedina vrsta pjevanja koje nema pravo prisutnosti na 'pozornici' svakodnevne prakse. Posvuda naokolo vlada velika šutnja, neka vrsta mučne zavjere, gore, dolje, desno i lijevo. Jedini pošten glas o nenormalnom i teškom stanju.«³²

Spominjanjem tog mišljenja, koje može izgledati previše negativno, ne želimo potaknuti na vremenski hod unatrag na području sakralne glazbe i zatražiti da se ona ponovno uvede kao što je u IX. st. bilo uobičajeno gregorijansko pjevanje ili da zajednica okupljena u crkvi danas pjeva poput samostanskog zбора. Bilo bi to i beskorisno i nemoguće, kao što je pokazao ishod cecilijanskog pokreta koji je imao sličan cilj. Potrebni su Palestrinina genijalnost i dalekovidnost da bi se ponovno otkrilo neiscrpivo vrelo duhovnosti i nadahnuća koje ima gregorijansko pjevanje, kao uvijek aktualna istinska umjetnost. Njegova umjetnička posebnost sastoji se u tome što ga je znao iznova predložiti u novim povijesnim prilikama sukladno kulturnim zahtjevima i mogućnostima koje mu je pružila polifonija. Postavlja se pitanje u čemu se sastoji hrabrost novoga danas kad predlaže nešto što se ne temelji na tradiciji.

U aktualnoj plurikulturalnoj situaciji u liturgijskom pjevanju valja promicati uporabu živih jezika, uporabu koja na eminentan način očituje heterogenost Božjeg naroda. Čini se da je istodobno nužna i ponovna uporaba latinskoga kao »natkulturalnog« jezika i kao jezika koji očituje je-

³¹ Usp. SC 116: »Crkva smatra gregorijansko pjevanje vlastitim rimskoj liturgiji; stoga neka ono u liturgijskim činima, uz jednakost ostaloga, zadrži glavno mjesto.«

³² V. DONELLA, *Verso il terzo millennio. Il canto gregoriano*, u: BC 3/1999, 66.

dinstvo Crkve. Stvarna inkulturacija vjere uvijek je kulturalno promicanje i cjelovita formacija osobe. Svaki put kad se – u lažnom opravdavanju zbog naroda koji »više ne razumije« crkveno – »snizi« nivo, u konačnici se vlastito poimanje postavlja za jedino mjerilo stvarnosti lišavajući narod onoga što mu s pravom pripada, svodeći pritom vjeru na razinu trgovačkog nusproizvoda.³³

Kad je riječ o narodnoj glazbi, valja razlikovati »pop« glazbu u modernom smislu koja pripada kulturi »mase« od narodne glazbe u izvornom smislu koja je glazbeno izražavanje svjesnog zajedničkog života poduprtog i potpomognutog vezama jezika, povijesti, *etosa*. Ona u obliku pjesme obrađuje i oblikuje temeljna iskustva (religiozno iskustvo, ljubav, trpljenje, rođenje, smrt, zajedništvo s prirodom), pružajući vlastite korijene i cvatući zahvaljujući izvornom susretu s temeljnim iskustvima čovjekova postojanja te tako postaje izričaj egzistencijalne istine. Njezina »prostodušnost« pripada onoj vrsti jednostavnosti iz koje može proizaći veličina. Glazba »mase« ne poznaje nikakvo izravno iskustvo, nego samo umjetna i standardizirana iskustva. Ono što je kod takve glazbe najvažnije jesu količina, proizvodnja i prodaja: to je kultura »mjerljivog« i »količinskog«.

U kojoj mjeri glazba danas može komunicirati? Sliči babilonskoj pomutnji jezika koja se povećava nastojanjem crkvenih ljudi da po svaku cijenu oponašaju svakodnevnu modu kako ne bi bili »zaostali«, nego otvoreni. Ali za koju »pop« ili »narodnu« glazbu u izvornom smislu? Maloprije spomenuti muzikolog u vezi s time upozorava kako »glazbena umjetnost prečesto nije sredstvo komunikacije i zajedništva, nego podjele i uzajamnog nerazumijevanja, za razliku od prošlih vremena u kojima je glazbeni govor bio suvremen i

svi su ga prihvaćali i razumjeli. Danas svatko ima svoj jezik, svoj žargon, svoju aristokratsku ili pučku glazbu, a za mnoge je glazba poput gornjeg sloja kože koji se svakodnevno troši, nešto za jednokratnu uporabu. Posljedica svega je međusobno nepoznavanje različitih korisnika u modernom 'Babilonu' u kojem je komuniciranje nemoguće.«³⁴ »Crkva koja izvodi samo 'potrošnu glazbu' postaje nesposobna i nevjesta. Crkva ima mnogo višu zadaću: Dužnost joj je... biti grad slave... biti ognjište lijepoga, pozvana je boriti se za 'produhovljavanje', bez kojega svijet postaje 'prva stuba pakla'. Stoga problem 'prikladnoga' mora uvijek biti i problem 'dostojnoga' i poticaj na traženje toga 'dostojnoga'.«³⁵

Crkva ne smije dopustiti da je vodi psihologija mase, što je mnogo lakši put bez napora, nego mora poći putem koji se uspinje prema mnogo višoj duhovnosti. Pritom nije riječ samo o umjetničkim izričajima nego o unutarnjim stavovima.

Spustiti se na razinu »naroda« umjesto da se pomogne narodu da se uzdigne iz osrednjosti donosi više štete od otvorenog progona. Glavna zadaća liturgije nije izricanje čovjekovih patnji, želja i osjećaja. Liturgija nije antropocentrična, nego je izričaj života i iskustva crkvene zajednice kao otajstvenog tijela Kristova.

Svi trebaju pjevati! Bilo bi međutim premalo kad bi se samo tako ostvarivalo sudjelovanje u liturgiji, bilo bi to samo izvanjsko sudjelovanje, što je smrt duha. Dobro je da narod sudjeluje u liturgiji i pomoću pjesme, ali narod ne treba sve i uvi-

³³ Usp. V. MISERACHS GRAU – M. PALOMBE-LLA, *Musica e liturgia*, u: »Seminarium« 2-3/1999, 362.

³⁴ V. DONELLA, *Verso il terzo millennio. Tentativi e previsione*, u: *BC* 4/1998, 99.

³⁵ J. RATZINGER, *La festa della fede*, Milano, 1983, str. 113.

jek pjevati. Ako Koncil govori o gregorijanskom pjevanju kao o nečemu što je svojstveno rimskoj liturgiji i što zauzima štovanja vrijedno mjesto, zasigurno ne kani reći da to pjeva narod. Velike ulazne pjesme, pjesme uz prinos darova i slično jesu glazba za posebno osposobljene i pripravljene pjevače. Članak 114. Konstitucije o svetoj liturgiji govori o *djelatnom sudjelovanju* koje pripada cijeloj zajednici vjernika. Prema tome, postoji i glazba koja ne pripada vjernicima kao »jedinственom tijelu«. Postoji i *schola cantorum* koja mora vršiti njoj svojstvenu liturgijsku službu, izvodeći njoj svojstvene dijelove.³⁶ U ovom se slučaju možemo zapitati zašto su *scholi cantorum* dodijeljeni njoj svojstvena uloga i dostojanstvo, ako svi mogu i moraju sve pjevati. Naum Koncila bio je jasan: narod Božji u prvome redu, poduprt glazbenicima (orguljaši, *schola*, pjevači), potaknut je na izražavanje vlastite vjere pjevanjem. Narod ili nije bio spreman za takav zahtjev ili je bio previše pod utjecajem trivijalne glazbe koju su nametnuli moda ili loše nadahnuti pastoralna pasivnost. Sve je to dovelo do općeg osiromašenja, pa i banaliziranja liturgije. Ondje gdje je postojala kulturalna tradicija sakralne glazbe na visokoj razini, ljudi su ostali malo konzervativni. Ondje gdje toga nije bilo pa se nije imalo što izgubiti, narod je bio otvoreniji novome i eksperimentiranju.

Slavljenje mise, kaže Papinutti, ne znači dati narodu mogućnost za bučno pjevanje popijevki u uvjerenju da onaj tko glasnije viče više sudjeluje. Duhovna vrijednost umjetnosti nije hipoteza, nego stvarnost!³⁷ Često se liturgijska glazba prosuđuje samo s obzirom na sudjelovanje tj. funkcionalno, negirajući glazbi višu zadaću duhovne formacije. Gdje je danas traženje vječnoga pomoću »sakralne umjetnosti«? Tko je treba promicati i čuvati?

Uputno je, kao što predlaže Tettamanzi, na sakralnu glazbu primijeniti Isusove riječi iz Evandelja: »Stoga svaki pismoznanac upućen u kraljevstvo nebesko sličan je čovjeku domaćinu koji iz svoje riznice iznosi novo i staro« (Mt 13,52). Isti autor zatim, citirajući papu Pavla VI, izjavljuje: »Pitali su nas jesmo li tradicionalisti ili progresisti. Mi smo nastavljači.«³⁸ Možemo li međutim danas biti uvjereni da smo nastavljači imajući na umu toliku »novu glazbu« koja nije utemeljena u tradiciji?

Za postojanje Crkve nužna je i životno neophodno aktualna, suvremena produkcija sakralne glazbe koja se može predstaviti kao teološko mjesto (*locus theologicus*), prema tome – kao kultura. Takvu će proizvodnju biti sposoban ostvariti samo onaj tko poznaje izvore crkvene tradicije na glazbenom području, ne zato da bi ih ponavljao nego zato da iz njih dobiva energiju, nadahnuće, ozračje, formalni ustroj što će mu omogućiti da uspostavi novu povezanost s tradicijom. Prisjetimo se Palestrine. Kad se našao na »raskrižju« razvoja glazbe, znao se nadahnuti duhovnošću gregorijanskog pjevanja te je Crkvi darovao jedinstvenu baštinu. Ujediniio je duhovno nasljedstvo s tehnikom svog vremena i svog osobnog stila, pa je tako nastalo nešto više. Kako reagiraju današnji skladatelji? Kako ujedinjaju moderne oblike izražavanja s bezvremenskim duhovnim sadržajem u izričaj koji bi bio dostojan da današnjem čovjeku prenese nadnaravno.

Skladatelj sakralne glazbe mora stvarati zvučne simbole koji će zvukom biti znak božanskoga. Njegova zadaća nije »uljep-

³⁶ Usp. SC 33; MS 13; PNMR 63.

³⁷ E. PAPINUTTI, *La musica sacra dal Concilio Vaticano II al nuovo »Ordo Missae«*, Roma, 1971, str. 82.

³⁸ D. TETTAMANZI, *Musica e partecipazione alla liturgia. Atti del 26. Congresso nazionale di musica sacra*, Bologna, 1993, str. 65.

šavanje«, koje može biti potpuno suvišno. Liturgijska glazba nije tek neko dodatno »uljepšavanje«, nego je, ukoliko je znak, sastavni dio liturgije. Stoga nekvalitetnoj umjetnosti nije mjesto u liturgiji. Da bi mogao vršiti svoje specifično služenje, liturgijski glazbenik treba imati duboko religioznu narav, profinjenu umjetničku dušu i moć kršćanskog nadahnuća zajedno sa zrelim umjetničkim izražajem i iskustvom intenzivnog liturgijskog života. Sakralna glazba mora naime imati liturgijski duh i u svom sadržaju i u izvodenju. Ona mora biti poput tamjana koji se uzdiže iz duše, mora biti liturgijsko disanje i osjećajni izričaj liturgijskoga slavlja. Onaj tko ne živi u liturgiji (između teksta i djela), ne može druge uključivati u liturgiju. Kompozicija mora naći unutarnju vezu s liturgijom kako bi preoblikovala duh vjernika da bi se sudionici osjećali sudionicima s Crkvom u liturgiji. Glazba može prenijeti intenzitet osjećaja koji same riječi ne mogu nikad dati. Skladatelj koji se nadahnjuje na liturgiji ne može ne stvarati umjetnost, jer bi liturgija trebala biti uzvišeni umjetnički izraz. Slavljenje misterija nije moguće ako se ne dotakne dubina čovjeka. Ta dubina prolazi bilo kroz dugo vrijeme intenzivne molitve, neprestane meditacije i konstantnog sudjelovanja u liturgijskim slavljenjima, bilo dugim putem ozbiljnog umjetničkog iskustva koje nije plod ni spontanosti ni improvizacije, a nije ni čisto tehničko pitanje. Skladati liturgijsku glazbu ne znači samo »odjenuti« sveti tekst dobrom glazbom, nego sadržaj riječi »prevesti« u glazbu i pjevanje. Riječ nije tu zato da bi izrazila glazbu, nego glazba da bi izrazila riječ. Riječ je ta koja treba postati pjesma. Stoga je i potrebno puno prijanjanje uz tekst i uspješan izričaj vrednota svojstvenih tekstu. Prema tome pjesma postaje liturgijskom kad, prodrijevši u tajanstveni

smisao riječi, tu riječ izražava i uzvisuje, potencira i uzdiže do vrhunskog izraza i jednostavnosti. Stoga u liturgiji nisu potrebne neke pokusne pjesme, nego pjesme koje su plod zrele i profinjene umjetnosti. Skladatelj sakralnoga stoga ne može težiti osobnom uspjehu, ne može uvijek biti vrhunski slavan sa svojom glazbom, a ne može tražiti ni (financijski) probitak. Sve je to premalo za umjetničko i liturgijsko stvaranje, iako netko može doživjeti i uspjeh!

Jedan je muzikolog u vezi s time istaknuo: »Pučko pjevanje u kršćanskim obredima je nešto lagano, ali ne banalno, zamišljeno za glazbeno nepismen puk; nije podložno modi, izdvojenom iskustvu ili izdvojeno iz molitvenog ozračja, nego je što je moguće izvorniji plod osjetljivosti, nadahnuća i dostojanstva koje može osigurati samo glazbeni stručnjak kojega u pravilu podržavaju i prate orgulje kao jedini prikladan instrument koji je Crkva prihvatila u u liturgiji.«³⁹ Isti muzikolog zatim pojašnjava: »Ne znam što je točno mislio sveti Pavao kad je govorio o 'duhovnim pjesmama' (Ef 5,19). Ja tu vidim daleku aluziju na pjesmu koja može uzdignuti, otkupiti od banalnosti, odvojiti od profanog, preoblikovati, uvesti u mističnu šutnju Božjih otajstava. Ukratko, to je duhovna pjesma koja te čini još duhovnijim.«⁴⁰ Prema tome, liturgijsko pučko pjevanje je nešto ozbiljnije i zahtjevnije!

2.1. Glazbeni oblici za sudjelovanje⁴¹

Glazbeni oblici u liturgiji proizlaze izravno iz ustroja tekstova koji se pjevaju.

³⁹ V. DONELLA, *Verso il terzo millennio. Strumento semplice e mobile*, u: BC 12/1998, 290.

⁴⁰ Isto, 294.

⁴¹ S. DUSAN, *Le forme musicali nella liturgia rinnovata*, Leumann (To), 1984, str. 3-55; U. G. SCIAME, *La musica sacra nella liturgia oggi*, Roma, 1983, str. 51-76; R. FRATTALLONE, *Musica e liturgia*, Roma, ²1991, str. 58-68.

Sakralnost, veličina i ljepota liturgijske pjesme izvire iz njezine intimne povezanosti s tekstom iz kojega liturgijska pjesma ne samo da dobiva oblik nego i izražajnu snagu. Upravo stoga je u liturgiji nužno poznavati ustroj teksta koji nam ukazuje na izbor odgovarajuće glazbe, pri čemu se ne možemo voditi jedino kriterijem »to mi se sviđa«.

Glazbeni oblici u liturgiji su: litanije, poklici, psalmi, hvalospjevi, tropari, moteti. Neki od tih oblika su lako raspoznatljivi, dok kod drugih razlika između jednih i drugih nije tako precizna.

- *Litanije* su opći termin koji označava različite vrste zazivne molitve. To je najrasprostranjeniji i osnovni oblik kolektivne molitve svih vremena i svih obreda.⁴² U misi ih nalazimo u različitim trenucima: *Kyrie*, *Molitva vjernih*, *Jaganjče Božji*. Melodije izražavaju značenje zaziva te snažne i kratke molitve.
- *Poklik* je glazbeni oblik veoma popularan i spontan u liturgiji. Repertoar poklika sadrži: *Amen*, *Aleluja*, *Deo gratias*, *Kyrie eleison*, *Miserere nobis* (litanijски poklik); kratki psalamski odgovori i kratki otpjevi... Obično sve misne pjesme imaju izvor u poklicima, ili kao milosno dioništvo (*Gloria*, *Sanctus*) ili kao zaziv (*Kyrie* i *Agnus*). Tako je *Gloria* slijed poklika hvale ili zaziva. Isto se kaže za *Sanctus*, koji je ujedno svečano djelo hvale i usklika – himan.
- *Psalmodija* zauzima prvo mjesto u kršćanskom bogoštovlju. Psalmi, biblijske pjesme, budući da su nadahnuti, imaju prednost pred svim crkvenim lirskim skladbama. Psalmodija ima različite oblike – prema posebnoj funkciji koju obavlja i po načinu kojim zajednica vjernika sudjeluje. Pripjevni psalam se sastoji od psalma i ne može se zamijeniti nijednim himnom ili du-

hovnom pjesmom. To zahtijeva sam ustroj mise. Psalam je iznad svega lirski tekst i proglaš mora biti učinjen u lirskoj formi. Psalam dakle, ili barem njegov pripjev, zahtijeva pjesmu.

- *Himni*. Hvala i zahvala Bogu su temelj liturgijskih izražavanja. Kada taj izraz preuzme lirski oblik, postaje himan. Mnogi psalmi su autentični himni, kao npr. hvalospjevi (svečane pjesme) Starog i Novog zavjeta. Crkva je od svojih početaka osjećala potrebu da se izrazi ne samo nadahnutim psalmima nego vlastitim zvucima i oblicima. S vremenom su kršćanski himni preuzeli najrazličitije literarne i glazbene forme. Svima je zajedničko to da su pučke pjesme.
- *Tropar* općenito označuje ulazne pjesme ne isključujući druge trenutke slavlja. Na taj način okupljena zajednica vjernika biva uključena u svim svojim komponentama: narod, *schola*, solisti kojima se pridodaje polifonija i instrumenti u različitoj punijoj i izražajnijoj izvedbi. Na najveće poteškoće često se nailazi upravo kad je riječ o pjevanju naroda.
- *Motet* je višeglasna pjesma s pratnjom orgulja ili bez nje, a pjeva ga *schola*. Značajni trenuci za tu vrstu pjesme mogu biti ulaz, prikazanje, pričest i kraj. *Scholi* je za život i napredovanje potrebna upravo takva vrsta pjesme koja se ne može svesti samo na podršku i potporu pučke pjesme.

Instrukcija *Musica sacra* u broju 29 opisuje oblike sudjelovanja puka u slavlju po stupnjevima. Riječ je o sljedećim stupnjevima:

- Prvi stupanj sudjelovanja predviđa pjevanje u pozdravu i otpustu, u završetku

⁴² S. DUSAN, *Le forme musicali nella liturgia rinnovata*, Leumann (To), 1984, str. 3.

molitava, u poklicima evanđelju, u dijalogu predslavlja (zajedno sa *Sanctusom*), u završnoj doksologiji kanona, te u molitvi *Pater noster* (s embolizmom) i *Pax Domini*.

Riječ je o malim i laganim oblicima koje svi lako zapamte i koji se recitiraju. Pritom nema problema s tekстом ili pomagalima koje bi trebalo držati u ruci. To sudjelovanje pjesmom ovisi o službeniku. Samo ako on pjeva, službenik može i vjernicima pružiti dobre i česte prilike za pjevanje. Zanimljivo je da u bogoslovskim sjemeništim pjesme i glazbe nerijetko jednostavno nema! Nasuprot tome, istočna Crkva još i danas polaže veliku važnost na pjevanje jer ga smatra neophodnim. Ta skrb ide tako daleko da se kandidate koji ne mogu pjevati ne pripušta svećeništvu (euharistijsko slavlje i liturgija časova pjevaju se u cijelosti).

- Drugi stupanj (MS 30) predviđa izvedbu drugih pjesama ordinarija⁴³ (*Kyrie, Gloria, Agnus Dei, Credo*) i molitve vjernih (zaziv, pripjev, *amen* na kraju molitve). Riječ je o artikuliranijim i zahtjevnijim tekstovima, kao što su posebice *Gloria i Credo*. Oni ne bi trebali predstavljati velike teškoće, čak ni kad ih uzimamo iz latinskog repertoara. Ne bi li upravo te oblike ordinarija trebalo koristiti u čestim susretima, na hodočašćima, seminarima... kako bi se uklonila prečesta »babilonska zbrka« i neugoda zato što se ne možemo složiti ni kod pjevanja *Kyrie*?
- Treći stupanj (MS 31) podrazumijeva da sudjelovanje napreduje sve do pjesama koje su dio onoga što se ubraja u *proprij*⁴⁴. Riječ je o pjesmama ulaznih procesija, zatim pričesnim pjesmama te pripjevnom psalmu. Tu je zadaća vjernika složena, a njihove teškoće

veće, posebno ako se za *proprij* ne pjeva uvijek jedna te ista pjesma, nego pjesme koje se posebno odnose na različite blagdane – Božić, Uskrs i sl. – i na liturgijske teme različitih prigoda.

Jasno je da ovaj treći stupanj od vjernika zahtijeva znatnu sposobnost učenja i izvedbe, pa je stoga važno imati odgovornu i kompetentnu osobu u liturgijskoj glazbi. Ta kompetentnost se odnosi i na glazbu i na liturgiju. Riječ je prema tome o *liturgijskoj glazbi!* Jednako je tako jasno da i vjernik treba imati prikladnu i dostojnu pomoć (župnu, biskupijsku ili nacionalnu knjižicu) iz koje može dobiti tekstove i melodije za čitanje koji su svaki put različiti. Kad postoji *schola cantorum*, nužno je izabrati pjesme i raspodijeliti zadaće. Nažalost, stvorila se navika određenog načina pjevanja i za *scholu* i za *zajednicu vjernika*. Tako se drži nužnim da okupljena zajednica vjernika mora sudjelovati u svakoj pjesmi. Jednako je tako postao običaj da se u svakoj pjesmi uključi izmjenično pjevanja *chole* i *okupljene zajednice vjernika*. Taj je običaj u najmanju ruku upitan.

Pogledamo li u noviju povijest, uočićemo nešto iznenađujuće. Nakon više od 30 godina liturgijske, pa prema tome i glazbene obnove, još se uvijek uvelike zanemaruje prvi i najvažniji stupanj. Bez njega nema smisla provoditi ni preostala dva stupnja. Drugim riječima, još uvijek nije dostatno primijenjen dijalog između predsjedatelja i naroda, a upravo je taj dijalog, s glazbenoga gledišta, osobito važan za postkoncilsku liturgijsku obnovu. Tko je tome

⁴³ Pod pjesmama ordinarija razumijevaju se one pjesme kojih je tekst nepromijenjen. To su *Kyrie, Gloria, Credo, Pater noster, Agnus Dei*.

⁴⁴ Pjesme *proprija* su namijenjene za različite svetkovine, a promjenljive su za različite trenutke slavlja, kao npr.: ulazne pjesme, pripjevni psalam, prikazanje, pričest i završna pjesma.

kriv? Možda predsjedatelj smatra da je to osnovno sredstvo sudjelovanja u liturgiji nešto što se samo po sebi razumije!? Nisu li možda i odgojitelji u bogoslovijama za-govornici tog zanemarivanja?

Danas se uočava i zlouporaba pripjev-nih oblika. Neki u vezi s time govore o gubitku jedinstva u liturgijskom slavlju, naglašavajući kako je »negativni element bio gubitak jedinstva. Izgubila se je nit koja povezuje različite trenutke slavlja. Po-jedini trenuci shvaćaju se kao nešto auto-nomno, bez jasne povezanosti. Stoga se pjevaju pjesme koje su po vrsti, stilu i glaz-benom obliku bez ikakva međusobnog odnosa.«⁴⁵ Naizmjenično pjevanje je bez sumnje najprikladnije za neposredno su-djelovanje naroda, osobito u za to odgo-varajućim situacijama. Međutim, ne može se sve, od uvodne do završne pjesme, sve-sti na naizmjeničnost.

Barem bi se *Gloria* mogla ostaviti u svom izvornom himanskoj ustroju! Prema tome, sve je povezano s nastojanjem oko odgoja vjernika. Ne može se kao jedino pravilo prihvatiti izbor onoga što je lagano i što se brzo nauči. Postoje i drugi, važniji kriteriji vrednovanja osim slušnosti, krat-koće, ritmike...

2.2. Glazbeni instrumenti i sudjelovanje

Autori koji raspravljaju o uporabi glaz-benih instrumenata u povijesnoj i kultu-ralnoj liturgiji, smatraju kako bi uključenje glazbala u liturgijska slavlja valjalo pro-matrati u perspektivi glazbe koja je najin-timnije povezana s liturgijom te uzvisuje riječ i stavlja se u njezinu službu. Nije po-srijedi slučajna nego ključna povezanost jer je glazba sudionica istog antropološko-kozmičkog modela *lex orandi*, koji je in-timno tako duboko povezan s *lex credendi* i *lex vivendi* te je, ako se dotakne jedna, nužno dotaknuti i druge dimenzije.

Instrumentalna glazba ima svoju po-stojanost i autonomiju. Ona je također bi-tan dio liturgijskog čina. Glazbeni instru-menti ne služe isključivo za praćenje pjesa-ma, nego mogu (štoviše, trebali bi) posto-jati s vlastitim dijelovima koji na najbolji način vrednuju njihove mogućnosti. To znači u najvećoj mogućoj mjeri »preuzeti« elemente kozmosa i pretvoriti ih u hvalu.⁴⁶

Povijesno gledajući, glazbeni instru-menti sudjeluju u izvedbi religioznih obre-da mnogo prije pojave kršćanstva.⁴⁷

Danas nije toliko problem dopuštenih ili nedopuštenih instrumenata, koliko glaz-

⁴⁵ Usp. P. PISARRA, *Liturgia arazzo di Bibbia musica e vita*, u: »Jesus« 8/2000, 56.

⁴⁶ Usp. M. PALOMBELLA, *L'organo e gli altri stru-menti per il canto e i solisti*, u: *RL* 2-3/1999, 271.

⁴⁷ Poznato je da se je Crkva otpočetka protivila sv-a-koj vrsti instrumenata koje su nazivali poganski-ma ili profanima. To je posvjedočeno i objašnje-no u spisima Otaca.

U prvo doba, u kojem je poznato nepovjerenje crkvenih otaca da se u bilo kakvom pogledu glaz-beni instrumenti uvedu u liturgiju, polako se pri-hvaćalo uvođenje orgulja u unutrašnjost crkava, izgubile su se one konotacije koje su bile vezane za rimsko društvo. Od početka 9. st. orgulje su se udomaćile u katoličkim obredima. Polazeći od renesanse ka velikim baroknim i romaničkim orke-stralnim kompleksima, postupno, a uvijek s pri-godnim značenjem, pridružuju im se i drugi in-strumenti da bi uveličali određene trenutke. Ova praksa toliko se uhodala tijekom stoljeća da su pape povremeno morali pozivati na veću glazbe-nu budnost u liturgiji. Međutim, orgulje su ostale svakodnevnim instrument liturgije.

Benedikt XIV je, u enciklici *Annus Qui*, obrađu-jući problem instrumentalne glazbe bez pjesme, ukazao na neke prikladnije glazbene instrumen-te u liturgiji. Zauzeo se za to da se ograniči upo-treba instrumenata u crkvama dopuštajući samo glazbu »... s orguljama, osim violine, violončela, fagota i viole te bandira i timpana, lovačkog roga, trombe, oboe, flaute, flautine, modernih saltera, mandoline i sličnih instrumenata, koji ne služe ničemu osim da glazbu učine teatralnom«. Pre-okupacija bijaše okrenuta ne toliko izvjesnim instrumentima, koliko onome što su u tom po-vijesnom trenutku ovi instrumenti dozirali.

be koja se izvodi s određenim instrumen-
tima. Potpuno je jasno da nijedan instru-
ment sam po sebi nije »svetiji« od drugoga.

Možemo se npr. upitati što danas pred-
stavlja i na koji svijet upućuje gitara? Nije
li to ponajprije svijet »lakih nota« i pjesama
zabavne glazbe? Problem nije u tome što
su gitara ili neki drugi instrument sami
po sebi, nego što predstavlja svijet na koji
nas određeni instrument upućuje u odre-
đenom razdoblju i kulturi. Uvijek je me-
đutim valjana i prihvatljiva skladba napisana
za klasičnu gitaru i prikladno se može
upotrijebiti u odgovarajućim trenucima
liturgijskog slavlja.

Najznačajniji dokumenti koji govore u
prilog dostojanstva glazbe i glazbenih in-
strumenata u obredima proizlaze upravo
iz Drugoga vatikanskog sabora⁴⁸, koji pred-
viđa i dopušta uporabu drugih instrume-
nata osim orgulja, ali uz uobičajenu pre-
dostrožnost i tradicionalne, premda posa-
dašnjene uvjete. Pritom se više puta ponav-
lja »samo ako«, tj. samo ako su prikladni
za sakralnu uporabu, samo ako istinski
promiču izgradnju vjernika.

Trenuci za uključivanje instrumental-
nih dijelova u postkocilsku liturgiju su
brojni i određeni. Naravno, više se ne do-
pušta da orguljaš po vlastitom slobodnom
izboru određuje kada će i što svirati za
vrijeme liturgijskog slavlja, kao što se to
često događalo prije Koncila, ali je jedna-
ko tako nedopustivo da orguljaša shvatimo
kao »zakrpu« za pojedinu situaciju i da mu
predsjedatelj slavlja neprestano nešto na-
meće, npr. iznenadno prekidanje sviranja
glasnom naredbom preko razglasa. Tako
sudionici slavlja zaključuju kako nema
međusobne usklađenosti u slavlju. Nitko
međutim nije apsolutni gospodar u litur-
gijskom slavlju. Svi su, naprotiv, pozvani
suradivati radi skladnog i uravnoteženog
uspjeha bogoštovnog čina.

S obzirom na uporabu glazbenih in-
strumenata u liturgiji, valja istaknuti kako
»nijedan instrument ne isključujemo iz li-
turgije, jer bi isključivanje značilo suprot-
stavljanje načelu utjelovljenja, te smatramo
kako ne postoje glazbeni instrumenti ko-
ji su sami po sebi 'profani'. Problem nastaje
u vezi s načinom uporabe budući da se
umijeće 'orkestriranja' za liturgiju ne uči
samo akademski, nego mudrim dolaže-
njem i stapanjem s *otajstvom spasenja*, uz
neprekidno čišćenje koje jedino omogu-
ćava onu 'izvježbanost' koja je sposobna
izreći neizrecivo. Postoji naime sukladnost
u kojoj se ostvaruje 'utjelovljenje', pri čemu
drvo i metal daju zvuk koji se stapa sa ško-
lovanim glasovima *schole* i s glasovima
okupljene zajednice vjernika koji su pone-
kad 'sirovi' ali puni vjere. Sve je to *aktivno
sudjelovanje* sveukupnog svemira u Kristu
i u Duhu Svetome u onoj vječnoj trojstve-
noj hvali u kojoj će svako stvorenje zauvi-
jek biti puna stvarnost onoga što jest. Ni-
kada neće biti dostatna naša najbolja glaz-
bena stručnost ni najbolji glazbenici ni naj-
pažljivija zajednica ni najstručnija *schola* da
'prihvati' čitav svemir i pretvori ga u hva-
lu. Pozvani smo međutim djelovati ispu-
njeni tom snagom, po tom kriteriju i u tom
smislu upotrijebivši našu najbolju snagu i
energiju svjesni da smo nedostojni sluge i
da smo dostojni Boga samo kad on dodir-
ne naš život.«⁴⁹

3. SUDJELOVANJE U EUHARISTIJSKOM OTAJSTVU

Da bi objasnio sudjelovanje u liturgiji,
kard. Biffi ističe da euharistijsko slavlje
ima svoju »*bît*« i svoj »*specifičan oblik*«. »*Bît*«
je stvarna i puna prisutnost žrtve Novoga

⁴⁸ Usp. SC 120; IMS 62-67; IGMR 1969-1983.

⁴⁹ M. PALOMBELLA, *L'organo e gli altri strumen-
ti per il canto i i solisti*, u: RL 2-3/1999, 112.

saveza, u kojoj svi vjernici pred Ocem »u Kristu postanu živa žrtva – na hvalu slave tvoje« (*Četrta euharistijska molitva*). »Specifičan oblik« znači da je euharistijsko slavlje dramatski čin, kojega su trenuci raspoređeni u točnoj susljednosti s jasno raspoređenim dijelovima i unaprijed oblikovanim načinima sudjelovanja. To je dramatski čin u kojemu nema suprotstavljanja između izvođača i gledalaca: svi prisutni su aktivni, iako s različitim zadaćama.⁵⁰

Iz »biti« i »specifičnog oblika« proizlazi kako se treba odvijati sudjelovanje. Prema tome, pojam sudjelovanja u tom slučaju pretpostavlja da euharistijsko slavlje u svojoj »biti« nije nešto što treba izgrađivati ili izmišljati: to je stvarnost koja već otprije postoji, a mi smo joj se pozvani otvoriti. Nije to naše »činjenje«, to je »*opus Dei*«, Božje djelovanje na nama i u nama. Stoga je i Guardini izravno naglasio da u liturgiji nije važno nešto *činiti*, nego *biti*. Kad je riječ o specifičnom obliku, tj. o *scenografiji* mise, valja podsjetiti da ni nju mi ne izmišljamo i ne možemo je po volji rasčlanjivati i preuređivati. Već su određeni važni tekstovi, a zadaće su unaprijed dodijeljene.⁵¹ Prema tome, bitna zadaća Crkve je čuvanje i nastavljanje Kristova djela spasenja. U tome se zapravo sastoji tradicija. Ako ovo vrijedi za liturgiju, vrijedi i za glazbu!

Temeljni oblik euharistije je onaj koji je upotrijebio Isus prema obrednim oblicima židovske svete večere, ali s potpuno novim određenjem »ovo činite meni na spomen« (Lk 22,19; 1Kor 11,24-26) i potpuno slobodnom prilagodbom (1Kor 10,16; 11,23-26)⁵² koja nas u svakom euharistijskom slavlju čini dionicima otajstva. Od »večere Gospodnje« do »mise« odvija se povijesni razvoj prilagođen različitim povijesnim i kulturnim razdobljima. Kodificiranje i točno određivanje tekstova

rimske liturgije zbiva se u 6. i 7. st. Tijekom povijesti oni postaju službeni tekstovi Katoličke crkve. Možemo se stoga upitati ne gubi li danas riječ »liturgija« svoj smisao uslijed uporabe modernih pjesama lake glazbe te osobnim tumačenjima i dodavanjima već određenim tekstovima. Koncilska Konstitucija o svetoj liturgiji preporučuje: »Neka obredi blistaju plemenitom jednostavnošću, neka zahvaljujući kratkoći budu jasni, neka izbjegavaju nepotrebna ponavljanja te budu prilagođeni mogućnosti shvaćanja vjernikâ tako da im općenito neće trebati mnoga razjašnjenja« (SC 34). Sveta Kongregacija za bogoštovlje to nadalje pojašnjava: »Snaga liturgijskog slavlja nije u čestim promjenama obreda, nego u dubljem poniranju u Božju riječ i otajstvo koje se slavi.«⁵³

Pod utjecajem pluralističkog mentaliteta današnji čovjek sve lako prihvaća izražavajući svoju naklonost za sve, bilo to dobro ili loše. Zbog toga *prilagođavanje*, *posuvremenjenje* i *inkulturacija* o kojima govori Koncil trebaju biti ispravno shvaćeni. Možda bismo se i mi trebali zapitati ne vrijede li i za nas riječi poznatoga talijanskog stručnjaka za crkvenu glazbu koji kaže: »Posebice je zabrinjavajuće zapinjuće pogrešno tumačenje u koje smo zapali i u koje neprestano zapadamo. Upravo mi, koji pripadamo drevnoj kršćanskoj tradiciji i kulturi, uništavamo sve naše vred-

⁵⁰ G. BIFFI, »Musica sacra e liturgia«, u: *Musica e partecipazione alla liturgia. Atti del 26. Congresso nazionale di musica sacra*, Bologna, 1993, str. 14.

⁵¹ *Isto*, 14.

⁵² B. NEUNHEUSER, *Storia della liturgia attraverso le epoche culturali*, Roma, 1983, str. 21-22.

⁵³ KONGREGACIJA ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA, *Redemptionis sacramentum. Sakrament otkupljenja. Uputa o nekim stvarima vezanim uz presvetu euharistiju koje valja obdržavati odnosno izbjegavati*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004, br. 39.

note.« To pojašnjava i primjer čitatelja jednoga kršćanskog tjednika: »Prije nekoliko tjedana u jednom mjestu u Lombardiji u crkvi je slavljena misa mladih uz pratnju gitare. Kanio sam pjevati, ali ne znam nijedne ponuđene pjesme. Nadao sam se da ću moći zapjevati *Svet*, poznajem nekoliko napjeva, ali ne, i ovaj put nova ili gotovo nova glazba. Slučajno sam otkrio da je melodija preuzeta iz filma *Isus Krist Superstar*. Je li to bilo potrebno?... Još mi je teže pjevati *Očenaš* po glazbi iz filma *Diplomac* Dustina Hoffmana, koji mi se nije činio baš previše kršćanski. Takvo sam pjevanje *Očenaša* čuo više puta i svaki put bi se osjećao kao da više nisam u crkvi nego na mostu *Zlatna vrata* u San Franciscu. Je li moja pogreška što je to glazba iz filma koji mi se svidio?... Ti mladi glazbenici, njihov župnik koji ih pušta da to čine, kršćanski tjednik 'Famiglia Cristiana' koja ne zna dati prikladan odgovor ('Svetome ne treba biti toliko otvorena glazba, koliko srce koje svira i pjeva', kao da želi reći: 'sve je prihvatljivo') uvjereni su da su proveli 'inkulturaciju', a zapravo su stvorili veliku zbrku i pokazali potpuno nepoznavanje liturgije, stilova i glazbenih oblika, pogrešno shvaćajući liturgiju, sveto, religiozno, kršćansko. Na taj su način pokazali da ne priznaju ni pravila ni upute crkvenih vlasti. Tako su kompetentni samo u poznavanju filmova! To je izvrtnje izvornog pojma inkulturacije, koja je po svojoj naravi i definiciji usmjerena prema zaštiti tradicionalnih vrednota, kultura i civilizacija.«⁵⁴

Sloboda koju je Drugi vatikanski sabor dao mjesnim crkvama na liturgijskom području odnosi se na uključivanje vlastite tradicije i bogatstva naslijeđene kulturne baštine u liturgijske čine prema konkretnim zahtjevima i prilikama (SC 37), a možda u svojoj biti nije bila ispravno shvaćena. Inkulturacija je kao pojava doživjela očeki-

vani uspjeh u misijskim crkvama, ali je upitno je li se to dogodilo i na »starom« kontinentu Europi.

Još je jedno pitanje otvoreno: mogu li se u *ordinarij* prihvatiti različiti tekstovi koji sigurno barem djelomično, a možda i u potpunosti, ne odgovaraju teološkom značenju tih nepromjenjivih dijelova. Nije li možda takvo odstupanje tih tekstova koji vrijede za sve ujedno i čin protiv univerzalnosti Crkve odnosno partikularizam mjesnih zajednica vjernika koji u bitnome zapravo postaje privatizam?

Koncilaska Konstitucija o svetoj liturgiji u broju 119 govori o izvornim kulturama koje treba njegovati. To međutim ne znači da Zapad mora započeti otpočetak i zane-mariti sve ono što je učinjeno tijekom dvije tisuće godina. Mnogi upotrebljeni ritmovi plod su nastojanja tih kultura. Uporaba pojedinog oblika glazbe ne može se opravdati samo zbog toga što je on »suvremen«. Valja voditi računa i o drugim vrijednostima i mjerilima. Liturgijska glazba se nadahnjuje vjerom i nastoji ujediniti nebo i zemlju, Boga i čovjeka. To je duh koji je uvijek nadahnjivao velike glazbenike.

U susretu s otajstvom čovjek ne stvara, nego sudjeluje s Kristom u njegovu otajstvenom tijelu koje je Crkva. Liturgijski čini su slavlja Crkve. Drugi vatikanski sabor pomogao nam je da otkrijemo Crkvu kao otajstvo, sabrani narod i zajedništvo u složenoj raznolikosti karizmi i službi. Darovao nam je bogatstvo sakramentalnosti Crkve, koja je pozvana koristiti otajstvo spasenja pomoću riječi, žrtve, sakramenata, snagom Duha Svetoga. Tako ponov-

⁵⁴ Usp. V. DONELLA, »Verso il terzo millennio«, *Liturgia e inculturazione* 2/1999, 34-39 passim. Evo primjera koji Donella daje da bi bolje objasnio situaciju. Jedan čitatelj u časopisu »Famiglia cristiana« 48(1998) str. 6: »Ma kakva glazba, gospodine župniče!«

no jasno izranja navidjelo komplementarnost općeg i ministerijalnog svećeništva koji su međusobno bitno različiti, ali su upućeni jedno na drugo, u jedinstvenom Kristovom svećeništvu.⁵⁵ Odatle izranja lice »u potpunosti ministerijalne« Crkve, kao što to tumači sveti Petar apostol: »Pristupite k njemu, *Kamenu* živomu [...], pa se kao živo kamenje ugrađujte u duhovni Dom za sveto svećenstvo da prinosite žrtve duhovne, ugodne Bogu po Isusu Kristu.« (1 Pt 2, 4-5)⁵⁶

Istinski subjekt liturgije je Crkva, točnije rečeno »*zajedništvo svetih*« svih mjesta i svih vremena. Tu valja osobito naglasiti tri ontološke dimenzije liturgije, a to su povijest, svemir i otajstvo. Povijesni razvoj označava sudjelovanje u početku koji je otvoren budućnosti. Kozmička dimenzija znači da nitko nije njezin prvi i jedini stvoritelj. Liturgija je za svakoga sudjelovanje u široj stvarnosti koja ju nadilazi. Svatko je u njoj i 'čimbenik', upravo stoga što je primatelj. Govor o otajstvu znači da početak liturgijskog događanja nije nikada u nama samima. To je odgovor na inicijativu odozgor, na poziv i čin ljubavi koji je otajstvo.«⁵⁷

3.1. *Slaviti otajstvo*

Slavi se život, prvo otajstvo darovano čovjeku i svijetu koji ga okružuje. Slava Božja je živi čovjek i stoga slaveći život, slavimo Boga. Za nas kršćane život je dar, dar koji je Krist otkupio. On je istinski život i došao je zato da nam ga daruje. Zato se slavi. Krist koji je prisutan i živ, u euharistiji ostvaruje naše spasenje. Slaveći to otajstvo u liturgiji pomoću Crkve, otkupljeni, živimo i dajemo slavu Bogu. Temeljni događaj je Kristovo uskrsnuće koje se ostvaruje u i po posebnom obrednom, simboličko-slavljeničkom crkvenom djelovanju. Bog je otajstvo, povijesni spasenjski

događaj koji nam u Kristu objavljuje Boga je otajstvo. Napokon, i bogoštovlje koje slavi taj događaj je otajstvo. Kako se slavi otajstvo?

Prije nego odgovorimo na to pitanje, prisjetimo se razrađenog puta koji označava liturgijska reforma. Na početku se nastoji postići da narod »razumije«. Iz tog razumijevanja proizlazi aktivno sudjelovanje u uvjerenju da se tim putem postiže autentičnije kršćansko postojanje. Iz ta dva zahtjeva slijedi treći, a taj je slaviti, što znači »razumjeti« i »činiti«, ali nešto sasvim osobito. Otajstvo međutim ne bi bilo otajstvo kad bi se moglo protumačiti. Što onda u liturgiji znači shvatiti? Shvatiti da ne možemo shvatiti znači otvoriti se transcencijiji, a to je liturgija u kojoj se susreću djelovanje Boga koji je darivatelj spasenja i djelovanje čovjeka koji je potrebit spasenja. Prva stvarnost ima obilježje nečega što silazi, a druga nečega što uzlazi. Što je prema tome važno razumjeti? Važno je razumjeti da je čovjek potrebit spasenja i da ga pomoću liturgije ostvaruje, živi i slavi slaveći, časteći i zahvaljujući Bogu.

Daljnje pitanje glasi: »Kako slaviti te dvije stvarnosti?« Slavljenje se događa u Crkvi i pomoću Crkve, jedino tako, jer to nije nešto što bi se činilo samo od sebe, nego proizlazi iz Riječi koja nije običan tekst, nego živa Božja stvarnost koja se pripočava postavši osobno čovjekom. To je uporišna točka svakog štovanja, a to znači gledati Božju slavu, odati mu čast, tj. slaviti. To znači slušati, prihvatiti, odgovoriti, pjevati, zastati, klicati, donositi, darivati, ponuditi, primati, blagovati, doticati, podijeliti, doći, otići... Sve to na poseban,

⁵⁵ Usp. *LG* 10.

⁵⁶ J. RATZINGER, *Cantate al Signore un canto nuovo*, Milano, 1996, str. 99-116.

⁵⁷ *Isto*, 144-145.

simboličan, svet način, sveukupnim svojim bićem i djelovanjem smještenim u vremenu i prostoru, uz pomoć »umjetnosti« koja je jedina sposobna izraziti neizrecivo, očarati, slaviti, veličati... U našem specifičnom slučaju, ta »umjetnost« je glazba.

3.2. Kvalitetno slaviti

Kvalitetno slaviti uključuje kompetenciju, jasnoću, ozbiljnost, kvalitetu, iskustvo. To je plod i provjera doživljenog, uporabe stvari, mnogovrsnih spoznaja i učenja te različitih disciplina. »Slaviteljima se postaje, a ne rađa, i to se skupo plaća.«⁵⁸ Za to je potrebno u sebi probuditi želju za molitvom, što se postiže samodisciplinom, odricanjem i ozbiljnim radom u poslušnosti Crkvi.⁵⁹

Naglašavajući kako »Crkva odobrava i u bogoštovlje pripušta sve oblike prave umjetnosti koji su obdareni potrebnim svojstvima«, Koncil podsjeća kako će sakralna glazba »biti to svetija što se bude bliže povezala s bogoslužnim činom« (SC 112).

Slavljenički susret s Bogom poziva na izvore uzvišenih i plemenitih čovjekovih sposobnosti. Čovjek odgovara na veličinu Božju samo kad on također u mjeri svojih mogućnosti u svom odgovoru daruje puno dostojanstvo lijepog, uzvišenost istinske umjetnosti. Ta umjetnost nije stvaranje u modernom smislu riječi, pri čemu se stvaralaštvo shvaća kao činjenje nečega što još nije bilo učinjeno i o čemu ni drugi nisu razmišljali, kao otkriće onog što je potpuno novo, potpuno osobno. To je naprotiv »zajedničko gledanje u Boga«. Sukladno Svetom pismu i Knjizi Izlaska, to je sudjelovanje u Božjem stvaralaštvu i otkrivanje ljepote sakrivene u stvaranju.⁶⁰ To znači slaviti nadahnuti na Ljepoti, koja je izvor svakog istinskog stvaralaštva. Dakle, što je važno za slavljenje otajstva? Kako bismo

to bolje razumjeli, valja nam se prisjetiti biblijskog temelja naših molitava i psalmista koji kliče: »Pjevajte Bogu, pjevači vrsni« (Ps 47,8). To drugim riječima znači kvalitetno, vrsno slaviti, moliti, pjevati, živjeti!

Prema kršćanskoj vjeri, čovjek je u svojoj biti djelo Božjega umijeća, njegove »umjetnosti«. Kao razumno biće čovjek može upoznati stvaralačke Božje zamisli, razmatrati o njima i prevesti ih u dimenziju vidljivoga i čujnoga. Temeljno pravilo za obavljanje kršćanskih obreda uključuje srce i umjetnost. Kako bi izrazila otajstvo, umjetnost-glazba mora proizlaziti iz onog dijela ljudskog bića u kojemu se začinje vjera, a to je čovjekovo srce. Nije dovoljno da ta »umjetnost« kaže ili probudi neku jednostavnu emociju, divljenje i slično. Kao i svaka druga umjetnost, ona mora izreći ono što je u ljudskom srcu, mora pustiti čovjekovo srce koje sluša tu glazbu da ono kaže što osjeća. O tome postoje svjedočanstva iz najstarijih kršćanskih vremena. Komentirajući Ps 65, Euzebij iz Cezareje svjedoči: »Prodeš li zemaljskom kuglom u Božje crkve, bilo u gradovima bilo u selima ili poljima, naći ćeš Kristove vjernike, sakupljene iz svakog plemena, gdje pjevaju himne i psalme... Njihov je glas tako uzvišen da zvukovno izvođenje mogu slušati i oni koji su izvan hrama.«⁶¹

Dok s jedne strane govorimo o izricanju otajstva u ljepoti euharistijskog slavlja, a s druge promatramo mnoga naša današnja slavlja bez ljepote, postaje jasno ono

⁵⁸ *L'arte del celebrare. Atti della XXVII Settimana di Studio dell'associazione professori di Liturgia*, Roma, 1999, str. 5.

⁵⁹ *Isto*, 6.

⁶⁰ Usp. J. RATZINGER, *Cantate al Signore un canto nuovo*, Milano, 1996, str. 126-128.

⁶¹ Citirano prema: V. MISERACHS GRAU – M. PALOMBELLA, *Musica e liturgia*, u: »Seminarium« 2-3/1999, 349.

o čemu je mislio Gandhi opisujući tri životna prostora svemira: »U moru žive ribe i šute. Na zemlji su životinje i urliču. Na nebu su ptice i pjevaju.« Obilježje mora je šutnja, zemlje vikanje, a neba pjevanje. Čovjek je dionik svih triju spomenutih stanja života: u sebi nosi dubinu mora, težinu zemlje, visinu neba. Zbog toga su čovjekovo obilježje šutnja, vika i pjevanje. Današnji čovjek, lišen transcendencije, zna samo vikati, jer želi biti samo zemlja te i nebo i more nastoji pretvoriti u svoju zemlju.⁶² Zar mu istinsko slavljenje liturgije možda iznova ne vraća njegovu sveukupnost? Ona ga iznova poučava šutjeti i pjevati, a uči ga i samom letenju. Koje je istinsko slavljenje liturgije? Ono u kojemu mi sami slavimo i nastojimo poremetiti službenost obreda kako bismo zadovoljili neku skupinu ili ono koje nas oslobađa od našega zajedničkog djelovanja i vraća nam dubinu i visinu, šutnju i pjesmu? Ljudsko stvaralaštvo koje ne želi ni primati ni sudjelovati u svojoj je biti apsurdno i lažno budući da čovjek jedino primajući i sudjelujući može biti ono što jest.

4. ZAKLJUČAK

Kršćanska liturgija slavi u *duhu* i u *istin*i, a izvor joj je u stvarnosti: »I Riječ tijelom postade i nastani se među nama« (Iv 1, 14). Ta Riječ zahtijeva *novu pjesmu*, u kojoj je liturgijska obrednost sakramentalna činjenica. Ta je zadaća povjerena našoj odgovornosti. Riječ je o nesvakidašnjem i neuobičajenom događaju, koji je različit od profanoga, svjetovnoga. Kad god se u povijesti pojavila opasnost da sakralna glazba izgubi svoje istinsko značenje, pojavio se čovjek s osjećajem za sveto, lijepo i dobro, pa ju je ponovno vratio njenoj istinskoj zadaći i značenju.

Crkveni oci junački su je branili i čuvali. Grgur Veliki ju je ponovno uredio i

izabrao koralne pjesme prilagodivši ih liturgijskim zahtjevima. Mnogo kasnije, na Tridentskom je saboru ponovno raspravljano o liturgijskom pjevanju te je načinjen odgovarajući izbor pjesama i melodija. Na kraju 19. stoljeća osobito je ulogu u obnovi liturgijske glazbe imao cecilijanski pokret. Njegov se utjecaj osjetio u Katoličkoj crkvi u cijeloj Europi, pa tako i u Hrvatskoj. Njegovi su predstavnici uočili bit problema i posebice proučavali skladanje i izvođenje sakralne glazbe. To je ujedno potaknulo i mnoge voditelje zborova i orguljaše na bolje izvođenje.

Posljednjih smo godina svjedoci gotovo anarhijskih postupaka s obzirom na poimanje, zadaće, ostvarenje i značenja glazbe u liturgiji. Danas kao da smo došli do vrhunca beznačajnosti i liturgijske profanacije uvedene uporabom elektroničkih glazbala i masovnom uporabom pjesama upitne glazbene i liturgijske kvalitete. Tu nije riječ samo o preuzimanju nečega lošega što već postoji izvan liturgije, nego i o izravnom, nažalost lošem i neprikladnom, skladanju za liturgiju. Takva glazba, vrlo upitne umjetničke vrijednosti, prava je suprotnost istinskoj sakralnoj glazbi koja dušu uzdiže k nebu, ljepoti i kontemplaciji.

Upute Drugoga vatikanskog sabora o liturgiji i sakralnoj glazbi, koja je njezin sastavni dio, izgledaju preopćenite, pa je valjda i zbog toga došlo do današnje mnogostruke, a nerijetko i loše primjene. Istovremeno se čini kao da nismo sposobni odgovoriti zahtjevima današnjeg vremena. Ipak se na kraju usuđujemo, preuzimajući misao kompetentnih mislilaca, predložiti nekoliko načela koja mogu poslužiti kao motivacija za provedbu smjernica crkvenog učiteljstva.

⁶² *Isto*, str. 153-154.

U svom apostolskom pismu *Vicesimus quintus annus*, u povodu 25. obljetnice liturgijske konstitucije Sacrosanctum Concilium, papa Ivan Pavao Drugi nam stavlja na raspolaganje ključ čitanja te Konstitucije i svega što je crkveno učiteljstvo reklo o sakralnoj glazbi. Riječ je načelima koja vrijede za sakralnu glazbu i za izvršavanje njezine »ministerijalne zadaće«⁶³. To su načela koja govore i o Crkvi koja je: *jedna, sveta, katolička i apostolska*.

Jedna – Cilj pjevanja i glazbe u Crkvi jest ujediniti Božji narod. Sjetimo se reforme Grgura Velikog! U njegovo se vrijeme upravo pjevanje smatralo sredstvom koje je prikladno za ujedinjavanje obreda zapadne Crkve. Na to podsjeća i kard. Biffi kad kaže: »Možda je jedan od uzroka što je teško povezati tkivo današnje Crkve to što još nismo – u izvornom duhu reforme i u svijesti o ‘jednoj’ Crkvi – oplodili velike mogućnosti povezivanja koje ima sakralna glazba.«⁶⁴

Sveta – Glazba u liturgiji je sakralna, a to znači da »mora jasno pokazati da je sposobna prodrijeti u unutrašnji svijet ljudi te pokrenuti i obratiti srca. Onaj tko je sklada, predlaže ili koristi, pozvan je na ‘duhovno djelovanje’ radi izvornog uzdizanja duše.«⁶⁵

Katolička – »Za ostvarenje istinskog katoliciteta nije dostatno omogućavanje pristupa svakovrsne raznolikosti i bilo kojeg izražajnog oblika. Naprotiv, potrebno je da glazba bude sposobna biti znakom koji očituje liturgijsku sakralnost, razlikujući je od glazbe općenito, da postane sastavnim dijelom liturgije, naročito u pjevanju zajedno s riječima kako bi postigla ono što je ujedno i cilj liturgije.«⁶⁶

Apostolska – Vjera se temelji na svjedočenju apostola koje mora vjerno prenositi ono što je primljeno od prve tradicije. Sakralna glazba, »kao sastavni dio glavnog očitovanja crkvenog otajstva, pozvana je sudjelovati u onome što je, osobito u naše vrijeme, osnovna zadaća Crkve, a to je upravljanje pogleda pojedinih ljudi i čitavog čovječanstva prema Kristovu spasenjskom bogatstvu«⁶⁷.

Dok se je poslije Tridentskog sabora govorilo o punom prihvaćanju zadanih normi kao optimalnom, nakon Drugoga vatikanskog sabora može se govoriti o neslaganju koje se očituje u raznolikosti mišljenja. Međutim, zdrava jednoobličnost o kojoj je ovdje riječ i koju bi bilo poželjno postići, nije neka slijepa poslušnost zakonima i stanje podložnosti, nego prihvaćanje odgovarajućih zakona kao temelja u tumačenjima radi izbjegavanja zbnjenosti do koje je došlo zbog intervencija svih onih koji se smatraju liturgijskim i sakralno-glazbenim stručnjacima.

Danas je stoga više nego ikada važno shvatiti kako je neophodno poraditi na liturgijskoj formaciji svijetu u Crkvi, ponajprije klera, a zatim laika i, što svakako nije manje zahtjevno, na što kvalitetnijoj liturgijskoj, a potom i tehničkoj pripremi budućih skladatelja.

⁶³ Usp. G. BIFFI, »Musica sacra e liturgia«, u: *Musica e partecipazione alla liturgia. Atti del 26. Congresso nazionale di musica sacra*, Bologna, 1993, str. 20-23.

⁶⁴ *Isto*, 22.

⁶⁵ *Isto*, 23.

⁶⁶ *Isto*, 22.

⁶⁷ *Isto*, 24.